

До спеціалізованої вченої ради
Д 17.127.07 Класичного приватного
університету за адресою: 69002,
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Колба Олександра Григоровича на дисертацію Чалого Ігоря Сергійовича «Соціальна реабілітація засуджених», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право)

Дисертація Чалого І. С. є рукописом, який складається з анотації (сторінки 2-12 цієї роботи); змісту (сторінка 13); вступу (сторінки 15-23), двох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків до кожного із розділів (відповідно: сторінки 99-101; 173-176); висновків (сторінки 177-181); списку використаних джерел (сторінки 182-208) та додатків (сторінки 209-215). При цьому загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, із них основний текст займає 181 сторінка.

У вступі дисертації (сторінки 15-23) автором наведені аргументи щодо обґрунтування вибору та актуальності теми дослідження (сторінки 15-17), зазначено про її зв'язок з науковими програмами, планами, темами (сторінки 17-18); визначено мету і завдання дослідження (сторінка 18); а також об'єкт і предмет (сторінка 18) та методи дослідження (сторінки 18-19).

Крім цього, на сторінці 19 цієї роботи надана інформація про теоретичну базу дослідження його нормативну основу та емпіричну базу дослідження; на сторінках 19-22 – про наукову новизну отриманих результатів; на сторінках 22-23 – про практичне значення отриманих результатів; на сторінці 23 – про особистий внесок здобувача; там само – про апробацію матеріалів дисертації та відомості про публікації дисертанта, тобто автор у повній мірі дотримався тих

формальних вимог, що пред'являються Міністерством освіти і науки (далі МОН) України до зазначеного структурного елементу (зокрема, вступу) будь-якої дисертації.

Використавши у вступі формально-логічні та догматичні методи дослідження, І. С. Чалий вчинив спробу довести актуальність, теоретичне і практичне значення своєї роботи (сторінки 15-17 дисертації).

З формальної точки зору можна констатувати, що автор даної роботи правильно обрав відповідно до цього мету дослідження, а також визначив її завдання (сторінка 18 дисертації).

Беззаперечними можна вважати й визначені здобувачем об'єкт і предмет даного наукового дослідження (сторінка 18).

Виходячи з отриманих результатів цієї наукової розробки, а також висновків по зазначеній дисертації, достатніми слід визнати й застосовані у ході її розробки методи дослідження (сторінки 18-19).

У такому ж контексті варто оцінити й зібрані І. С. Чалим та використані у змісті дисертації й емпіричні матеріали дослідження (сторінка 19), а саме – дані Міністерства юстиції України, Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) за період 2017–2020 рр. щодо стану організації соціально-виховної роботи із засудженими та соціальної реабілітації, а також результати опитування у формі анонімного анкетування 265 засуджених у виправних колоніях Вінницької, Волинської, Київської, Львівської, Запорізької, Харківської, Чернігівської областей; результати дослідження 29 реалізованих в Україні за останні шість років проектів та програм, спрямованих на запобігання злочинності, у тому числі через створення умов для соціальної реабілітації засуджених.

У свою чергу, практичне значення застосування отриманих результатів у різних сферах суспільної діяльності (практичній і правозахисній діяльності та в навчальному процесі) (сторінки 22-23 дисертації) не тільки підтверджує попередній висновок по цій дисертації, але й свідчить про прикладний характер цієї наукової розробки.

Важливою також є інформація про апробацію матеріалів даної дисертації (сторінка 23).

Як показало вивчення змісту цієї наукової розробки, у цілому відповідає вимогам й визначена І. С. Чалим структура, обсяг та технічне оформлення даної дисертації.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни.

Достовірність та наукова обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, що сформульована у науковій роботі І. С. Чалого не викликають сумніву.

Зазначена оцінка ґрунтується на результатах опрацьованих здобувачем та використаних у тексті дисертації наукових, навчальних і нормативно-правових джерел (всього 235 найменувань на 26 сторінках) (сторінки 182-208), зібраних у ході даного дослідження статистичних та інших емпіричних матеріалів (сторінка 19), а також виведених здобувачем на цій основі елементів наукової новизни (всього 11 положень) (сторінки 19-22), кожен із яких відображено в певній рубриці, а саме: вперше 2 науково обґрунтованих результати свого дослідження; удосконалено – 5 положень та дістали подальшого розвитку – 4 положення. Зокрема, вперше на дисертаційному рівні запропоновано нову парадигму комплексної системи соціальної реабілітації засуджених, що базується на положеннях кримінально-виконавчого права, кримінології, соціології, психології, медицини та педагогіки та визначає пріоритетним напрямом кримінально-виконавчої діяльності установ виконання покарань здійснення соціальної реабілітації засуджених (сторінка 20), а також сформовано оптимальний елементний склад соціальної реабілітації засуджених до позбавлення волі, яка має включати соціальну, педагогічну, медичну та професійну реабілітацію.

Крім цього, здобувачем удосконалено перелік завдань соціальної реабілітації, до яких віднесено: виявлення та оцінювання факторів, що спричинили вчинення злочину; визначення рівня й інтенсивності необхідного

втручання та відповідно планування цілей і заходів впливу на засудженого; забезпечення застосування необхідного набору інструментів щодо впливу на особу засудженого, проведення моніторингу змін щодо зменшення/усунення ризиків вчинення повторного злочину та готовності до законослухняного життя в суспільстві (сторінка 20), та поняття «соціальної реабілітації», під яким дисертант розуміє комплексний процес збереження, набуття чи відновлення засудженим або звільненим функцій та навичок, необхідних для нормального (законослухняного) самостійного життя в суспільстві, який включає в себе соціальну, педагогічну, медичну, професійну реабілітацію (сторінка 20).

Набули подальшого розвитку також теоретичні положення, які стосуються комплексу детермінант, що зумовлюють низький рівень наукового опрацювання змісту категорії соціальна реабілітація засуджених та її співвідношення із суміжними поняттями «виправлення засуджених» та «ресоціалізація засуджених» (сторінка 21), та щодо змісту чинників, які зумовлюють недостатню ефективність функціонування спостережних комісій як суб'єкта соціальної реабілітації засуджених, до яких автор відніс: 1) відсутність органу, який би координував діяльність та здійснював методичний супровід спостережних комісій; 2) відсутність мотивування громадських активістів і поінформованості їх про можливості в разі входження до складу спостережних комісій; 3) застарілі норми Положення про спостережні комісії, що не відповідає вимогам сьогодення та децентралізації; 4) відсутність системи підготовки членів спостережної комісії тощо (сторінки 21-22 дисертації).

Повнота викладу в опублікованих працях положень, висновків і рекомендацій.

Проведений аналіз опублікованих наукових розробок І. С. Чалого показав, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації відображені ним у 8 наукових працях, серед яких: 4 – статті в наукових фахових виданнях України (з них 3 – у таких, що включені до міжнародних наукометричних баз), 1 – стаття в зарубіжному періодичному науковому виданні, 3 – матеріали конференції та круглих столів.

Виходячи з цього та враховуючи 6-річний період дослідження обраної здобувачем теми дисертації (2015-2021 р.р.) (сторінка 18 дисертації), варто визнати, що кількість праць та інших результатів цієї наукової розробки, є достатніми для узагальнення та наукового обґрунтування вироблених її автором положень, висновків, рекомендацій і пропозицій по суті досліджуваної проблематики. При цьому варто також зазначити, що всі вказані вище наукові здобутки І. С. Чалого (8 наукових праць) і по формі, і по змісту та об'єму відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до кожного окремо взятого виду наукових розробок, та у повній мірі кореспондуються і відображають змістовні положення його дисертації.

Крім цього, вивчення як змісту дисертації, так і опублікованих праць дає підстави стверджувати, що зазначене наукове дослідження І. С. Чалого проведено самостійно, а апробації матеріалів його дисертації (сторінка 23) здійснена згідно рекомендацій МОН України на 3-х всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, що можна вважати достатнім з огляду оцінки репрезентативності отриманих здобувачем результатів даного дослідження.

Про наукову новизну та теоретичну і практичну цінність цієї дисертації свідчать також й інші її положення, висновки та пропозиції, що відображені у відповідних її розділах і підрозділах. Зокрема, у розділі 1 «Теоретичні засади соціальної реабілітації засуджених», який складається з 4-х підрозділів (сторінки 24-101), до положень, що мають доктринальне та прикладне значення, можна віднести наступні:

1. Висновок автора, який він зробив на сторінці 29 дисертації щодо існування медичного, педагогічного, психологічного та соціального напрямів комплексного процесу реабілітації, кожен з яких складається з ряду компонентів (підрозділ 1.1. дисертації).

2. Позиція автора щодо того, що соціальній реабілітації засуджених і звільнених в пенітенціарній системі слід надати особливого статусу як одному

із ключових завдань діяльності відповідних органів і установ (сторінка 38; підрозділ 1.1 дисертації).

3. Роздуми здобувача відносно того, що існування різних точок зору хоча і загострює суперечності між представниками різних наукових шкіл, однак не заважає прогресивним юристам впроваджувати нову прогресивну теоретичну модель пенітенціарної системи — «реінтеграційну», яка передбачає, що метою покарання одночасно є і соціальна реабілітація засуджених, у тому числі ресоціалізація в спеціальних виправних установах, і соціальна адаптація в постпенітенціарний період. (сторінки 41-42; підрозділ 1.1.).

4. Виокремленні дисертантом проблеми, що залишаються малодослідженими, зокрема:

1) визначення поняття соціальної реабілітації та його співвідношення зі схожими категоріями: соціальною адаптацією, реінтеграцією, ресоціалізацією тощо;

2) основні елементи (етапи) та засоби соціальної реабілітації засуджених і звільнених;

3) забезпечення індивідуалізованого підходу до соціальної реабілітації таких осіб;

4) відсутність науково обґрунтованої моделі критеріїв і показників оцінювання стану реабілітації засуджених і звільнених тощо. (сторінки 43-44; підрозділ 1.1 «Сучасний стан наукової розробки теорії організації соціальної реабілітації засуджених»).

У свою чергу, у підрозділі 1.2. «Основні підходи до визначення соціальної реабілітації засуджених» (сторінки 44-54 дисертації) до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах слід віднести такі результати цієї роботи:

а) проведений автором аналіз поняття «реабілітація», яке сформульовано у різних галузях наукової діяльності та стало методологічним підґрунтям для виведення власного визначення даного поняття у цій роботі (сторінки 47-50);

б) висновок здобувача про те, що незважаючи на велике число вищевказаних визначень поняття «реабілітація» в жодному з них, на наш

погляд, не відбивається повністю його сутність та вичерпний зміст. Крім того, наведені формулювання доволі часто не відрізняються від тлумачення категорії «ресоціалізація», яка за чинним кримінально-виконавчим законодавством (ст. 6 КВК України) (сторінка 54 дисертації); виведені автором загальні завдання соціальної реабілітації засуджених (сторінка 60);

У підрозділі 1.3. «Співвідношення понять «виправлення», «ресоціалізація» та «соціальна реабілітація»» (сторінки 54-80 дисертації) у цьому контексті до таких важливих положень даного дослідження можна віднести ті із них, що, зокрема, стосуються позиції дисертанта відносно змісту положень чинного КВК України, відповідно до якого його розробники вбачали співвідношення соціальної реабілітація, виправлення та ресоціалізація між собою не як окремі процеси, а як мету, процес і результат (сторінка 56); науково обґрунтована позиція здобувача, що у виведеній у цій дисертації «тріаді» (виправлення – соціальна реабілітація – ресоціалізація) кожен названий компонент визначати, як певний етап зміни засудженого чи звільненого, що дозволяє досягти певного рівня оновлення чи трансформації та має свій конкретний результат (сторінка 57); позиція дисертанта, відповідно до якої всі види реабілітаційної діяльності, що повинні впроваджуватися щодо засуджених, є доволі вагомими, однак лише всі вони в комплексі можуть забезпечити ефективність системи реабілітації у цілому. Проте нині в установах виконання покарань України, а також в системі соціальної реабілітації після звільнення ці вимоги не впроваджені та недотримані, що й призводить до неможливості практичного забезпечення реального виправлення й ресоціалізація засуджених та звільнених

До найбільш важливих у теоретико-прикладному аспектах положень, які сформулював автор цієї роботи у підрозділі 1.4. «Міжнародні стандарти забезпечення соціальної реабілітації засуджених та практики зарубіжних країн» (сторінки 80-98), можна віднести наступні:

а) висновок автора про те, що за кордоном є дещо різний підхід до оцінки того, яким чином слід ставитися до засуджених та їх реабілітації. У більшості

країн це питання триваючої публічної дискусії, і вона дуже різниться в різних країнах. Навіть у межах так званого розвиненого світу існують великі варіації (сторінки 96-97);

б) виведені здобувачем основні підходи, що застосовуються у зарубіжній практиці з питань соціальної реабілітації засуджених до позбавлення волі (всього автор запропонував п'ять таких позицій (сторінка 98 дисертації).

До таких, що витікають із змісту підрозділів та відображають їх сутність, слід визнати в цілому й висновки до розділу 1 (сторінки 99-101 дисертації).

У розділі 2 «Правове регулювання та практика соціальної реабілітації засуджених і шляхи її вдосконалення», який складається з 3-х підрозділів (сторінки 102-137), до найбільш цінних у теоретичному та практичних аспектах можна віднести наступні положення дисертації І. С. Чалого, а саме – це:

1. Позиція здобувача, відповідно до якої соціальна реабілітація, перш за все, має спрямовуватись на подолання криміногенних чинників, так би мовити, другого (нижчого) рівня – мікро- та індивідуального рівня. В сучасних умовах їх все частіше називають «фактори ризику» - тобто, науково визначені та прийняті у світовій практиці характеристики засудженої (обвинуваченої) особи та сфер її життєдіяльності, які найбільше впливають на ймовірність виникнення протиправної поведінки (сторінка 103; підрозділ 2.1 «Генеza та сучасний стан організації соціальної реабілітації засуджених в Україні»).

2. Висновок автора про те, що за переліком виявлених проблем і повинна спрямовуватись робота з їх подолання (здійснюватися соціальна реабілітація) та формуватися відповідні навички, вміння тощо (сторінка 110; підрозділ 2.1 дисертації).

3. Науково обґрунтована пропозиція здобувача відносно того, що основними завданнями поступового етапу соціальної реабілітації має стати створення умов для формування навичок реалізації певної моделі соціальної поведінки, яка вважається прийнятною в суспільстві (сторінка 137; підрозділ 2.1 дисертації).

У підрозділі 2.2 «Правове регулювання діяльності суб'єктів соціальної реабілітації засуджених» (сторінки 137-161 дисертації), як видається, до найбільш обґрунтованих положень можна віднести наступні: виокремлені автором основні ознаки суб'єктів соціальної реабілітації засуджених до позбавлення волі (сторінка 138); висновок здобувача про те, що більшість фахівців сходяться у думці про взаємозв'язок та взаємозумовленість повноважень органу та предмету його діяльності, хоча при цьому більша увага приділяється матеріально-побутовим аспектам компетенції, тоді, як тут важливим є механізм їх здійснення (сторінка 141); науково обґрунтована позиція дисертанта, відповідно якої не Міністерство юстиції, а саме Департамент виконання кримінальних покарань і повинен організувати процес ресоціалізації засуджених, що є неможливим без соціальної реабілітації таких осіб (сторінка 143); пропозиція здобувача про необхідність: а) передбачити обов'язкову постановку на облік осіб, звільнених з місць позбавлення волі; б) чітко прописати серед функцій і завдань центрів соціальних служб роботу з особами, які відбули покарання у виді позбавлення волі (сторінка 161).

У свою чергу, у підрозділі 2.3 «Взаємодія суб'єктів соціальної реабілітації засуджених як запорука підвищення її ефективності» (сторінки 161-173) найбільш цінними у теоретичному та практичному аспектах можна вважати наступні положення цієї дисертації:

а) встановлені здобувачем особливі характеристики, що притаманні лише кожному з типів тих різноструктурних ланок, які є основними суб'єктами здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг засудженим до позбавлення волі (сторінки 162-163);

б) висновок автора про те, що найпоширенішим напрямком роботи проектів та програм є соціальна профілактика негативних та девіантних проявів. Водночас вони вказують на необхідність створення універсальної, гармонічно збалансованої, всебічно та детально опрацьованої програми соціальної реабілітації засуджених і звільнених, що базуватиметься, перш за все, на індивідуальному підході до особистості, головним завданням якої буде

реабілітація, корекція та соціально-психологічна підтримка осіб даної категорії (сторінка 165);

в) сформульоване здобувачем поняття «взаємодія суб'єктів соціальної реабілітації засуджених», під якою він розуміє впорядковану чинним законодавством України діяльність, що узгоджена між ними за предметом, напрямками співпраці, об'єктами і завданнями та спрямована на досягнення поставленої мети і завдань (сторінка 172).

Такими, що витікають із змісту підрозділів та відображають у загальному зміст проблем, які визначені у їх назвах, можна вважати й висновки до розділу 2 (сторінки 173-176 дисертації).

У цілому такими, що у певній мірі відповідають вимога МОН України, можна визнати й висновки по цій науковій розробці (сторінки 177-181).

Відповідно до формальних вимог МОН України, оформлено здобувачем і список використаних у цій дисертації джерел (всього 235 найменувань) (сторінки 182-208). При цьому варто зазначити, що всі вони відповідають темі обраного дослідження.

У даній дисертації є, крім цього, відповідні 6 додатків (сторінки 209-215).

Повністю по змісту і структурі співпадає з дисертацією й автореферат цієї роботи, який складається із 20 сторінок та відповідає вимогам МОН України, що пред'являються до такого виду наукових розробок.

Разом з тим, варто зазначити, що у дисертації І. С. Чалого є ряд дискусійних та спірних положень, рекомендацій і висновків, які мають стати одним із елементів предмету її захисту, а також зобов'язують здобувача навести додаткові аргументи з приводу своєї позиції по суті проблематики, а саме:

1. Отримавши у цілому досить суттєві результати дослідження, дисертант, як видається, дещо невдало та необґрунтовано відобразив їх у науковій новизні дисертації. Зокрема, у рубриці «вперше» зазначено лише два положення із 11, що знижує презентабельність розроблених ним науково обґрунтованих висновків, пропозицій і рекомендацій.

Крім цього, вивівши ці положення, автор цієї роботи не дав їх розширеного тлумачення (наприклад, що він розуміє під розробленою ним парадигмою (сторінка 20 дисертації), а також, що означає вжите у науковій новизні словосполучення «оптимальний склад соціальної реабілітації засуджених».

2. Формально та безсистемно підійшов дисертант до формулювання висновків по розділах своєї роботи. Так, у розділі 1, який складається із 4-х підрозділів, мало б бути і чотири висновки (сторінки 99-101). Натомість, здобувач вивів аж 10 висновків до цього розділу, що свідчить про його невміння групувати однотипні висновки, як це витікає із законів формальної логіки, а також про поспішність підготовки роботи до захисту.

Аналогічні недоліки допущені ним і по розділу 2 (замість 3-х висновків автор запропонував аж сім) (сторінки 173-176 дисертації).

3. На сторінці 19 дисертації її автор зазначив, що емпіричну базу становлять результати опитування у формі анонімного анкетування 265 засуджених у виправних колоніях Вінницької, Волинської, Київської, Львівської, Запорізької, Харківської, Чернігівської областей. Проте, у додатках до цієї наукової розробки відсутні як анкети опитування, так і аналітична довідка по його результатах.

Виникає у зв'язку із цим і питання, чому таке ж опитування не було здійснене щодо персоналу колоній та інших респондентів, які є учасниками кримінально-виконавчої діяльності?

4. У своїй роботі дисертант досить часто вживає такі слова, як: «нами» (сторінка 39; підрозділ 1.1); «ми» (там само); «наше» (сторінка 45; підрозділ 1.2); «вважаємо» (сторінка 63; підрозділ 1.3); та ін.

При цьому, на обкладинці дисертації та в авторефераті (сторінка 17 автореферату) він зазначив, що дана робота є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Тоді, знову ж таки, виникає питання, хто такі «ми» тощо?

Такий підхід автора дещо знижує загальне враження про рівень проведеного дослідження, а також вплинув на презентабельність отриманих у даній науковій розробці результатів.

5. Не досить чітко сформулював здобувач й загальні висновки по дисертації (сторінки 177-181). Зокрема, у них відсутні кількісно-якісні показники отриманих результатів дослідження.

Крім цього, якби дисертант у кожному пункті висновків використав такі ключові для цього слова, як: встановлено; доведено; обґрунтовано; визначено; сформульовано тощо, то презентабельність загальних висновків зростає в рази.

6. Всупереч встановленому порядку, здобувач у тексті дисертації використовує малюнки (сторінки 163-164; підрозділ 2.3), які згідно вимог МОН України мають розміщатися у додатках до цієї роботи.

Крім цього, у рецензованій роботі є й ряд інших недоліків, які в певній мірі знижують її теоретичне та практичне значення, а саме:

6.1. Не дивлячись на те, що офіційні опоненти мають з цієї проблематики низку наукових праць, жодної із них у списку літератури не зазначено.

6.2. Робота тільки виграла б, якби здобувач при обґрунтуванні її актуальності використав статистичний метод, навівши ті офіційні дані, які він використав у тексті дисертації.

6.3. Досить часто змісті своєї роботи автор вживає словосполучення «як уже зазначалось у попередніх підрозділах», що можна вважати порушенням етичного принципу наукових досліджень.

Проте, не дивлячись на вказані вище зауваження, слід констатувати, що вони носять теоретико-пізнавальний та рекомендаційний характер і **суттєвого впливу на отримані в ході даного дослідження результати не мають**, як, власне, і в цілому **не впливають** на високий рівень проведеного здобувачем наукового пошуку.

Висновок: дисертація Чалого Ігоря Сергійовича «Соціальна реабілітація засуджених», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –

кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право), є:

1. Завершеним особистим рукописом, у якому вирішена наукове завдання, що склало зміст предмету даного дослідження.
2. Такою роботою, що у повній мірі відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з відповідними змінами та доповненнями), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук по обраній спеціальності 12.00.08 (081 – Право).

Офіційний опонент:

професор кафедри політології, управління
та державної безпеки Волинського
національного університету імені Лесі Українки
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
«26» квітня 2021 року

О. Г. Колб

підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету
26. 04 2021 р.